Vol: 7 No: Özel Sayı Yıl: 2025 Araştırma Makalesi e-ISSN: 2687-1831

https://doi.org/10.51119/ereegf.2025.135

Eğitim Bilimleri Lisansüstü Öğrencilerinin Üretken Yapay Zekâ Kullanım Deneyimleri ve Etik İkilemleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma

Akça Okan YÜKSEL[1*] Ahmet GÖKMEN[2] Fatih ŞAHİN[3] Oktay GÖKTAŞ[4]

[1] Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye

[2] Gazi Üniversitesi, Türkiye

[3] Gazi Üniversitesi, Türkiye

4 Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi

Geliş Tarihi: 31.07.2025
Kabul Tarihi: 06.10.2025
Yayın Tarihi: 30.11.2025

Anahtar Kelimeler:
Üretken Yapay Zekâ,
Etik İkilem,
Eğitim Bilimleri,
Lisansüstü Öğrenciler.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, eğitim bilimleri alanında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin ÜYZ'yi nasıl anlamlandırdıklarını, bu araçlarla olan deneyimlerini, karşılaştıkları etik ikilemleri ve bu ikilemler karşısında geliştirdikleri çözüm yollarını ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseninde Ankara ilindeki bir devlet üniversitesinde yürütülen bu araştırmada, dördü doktora, üçü yüksek lisans olmak üzere toplam yedi lisansüstü öğrenciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, lisansüstü öğrenciler ÜYZ'yi ağırlıklı olarak hayatı kolaylaştıran bir araç ve kendilerine zengin öğrenme deneyimleri sunan bir bilgi kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. Katılımcılar, akademik çevrelerinin ÜYZ'ye ilişkin tepkilerini genel olarak olumlu bulmakla birlikte, bu teknolojilere karşı temkinli ya da dirençli yaklaşımlar sergileyen akademisyenlerin de bulunduğunu belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, başlangıçta katı bir tutum sergileyen akademik çevrenin zamanla daha ılımlı bir yaklaşıma evrildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, ÜYZ'yi daha çok özet yazımı, kaynakça düzenlenmesi, dil ve anlatım eksikliklerinin giderilmesi, çeviri yapma gibi teknik alanlarda kullandıklarını belirtmişlerdir. Yapay zekânın ayrıca araştırmacılara zamanı etkili kullanma yönünde fırsat sunduğu vurgulanmıştır. Buna karşın, bu araçların düşünme becerilerini zayıflatma ve intihal riskini artırma gibi problemleri de beraberinde getirdiği dile getirilmiştir. Katılımcılar, ÜYZ'nin ürettiği içeriklerin doğruluğundan emin olamama, katılımcı gizliliğini tam anlamıyla sağlayamama ve yapay zekâ araçlarının yazar olarak belirtilip belirtilmemesi gibi durumların kendilerinde etik ikilemlere neden olduğunu ifade etmiştir. Bu etik ikilemlerin üstesinden gelebilmek adına katılımcılar, ÜYZ kullanımının araştırma süreçlerinde açıkça belirtilmesi, üretilen içeriklerin doğruluğunun dikkatle denetlenmesi ve kişisel bilgilerin doğrudan bu araçlarla paylaşılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçlarının, ÜYZ'nin akademik üretim süreçlerinde kullanımına ilişkin katkı sağlaması beklenmektedir.

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

A Phenomenological Research on Educational Sciences Graduate Students' Generative Artificial Intelligence Use Experiences and Ethical Dilemmas

Article Info

Article History

Received: 31.07.2025
Accepted: 06.10.2025
Published: 30.11.2025

Keywords:
Generative Artificial Intelligence,
Ethical Dilemma,
Educational Sciences,
Graduate Students.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal how graduate students in the field of educational sciences make sense of GAI, their experiences with these tools, the ethical dilemmas they face, and the solutions they develop in the face of these dilemmas. In this study, which was carried out in a state university in Ankara in a phenomenological design from qualitative research methods, semi-structured interviews were conducted with a total of seven graduate students, four of whom were doctoral students and three were master's students. The research data were analyzed by thematic analysis method. According to the results of the study, postgraduate students predominantly evaluated the use of GAI as a tool that makes life easier and as a source of knowledge that provides them with rich learning experiences. Although the participants found the reactions of their academic circles towards GAI to be generally positive, they also stated that there were some academics who exhibited cautious or resistant approaches towards these technologies. Some participants stated that the academic environment, which initially displayed a rigid attitude, evolved into a more moderate approach over time. Participants stated that they mostly used AI in technical areas such as abstract writing, bibliography editing, eliminating language and expression deficiencies, and translation. It was also emphasized that artificial intelligence offers researchers the opportunity to use time effectively. On the other hand, it was stated that these tools also bring problems such as weakening thinking skills and increasing the risk of plagiarism. Participants stated that the inability to be sure of the accuracy of the content produced by the GAI, the inability to fully ensure participant confidentiality, and whether the AI tools should be identified as the author caused ethical dilemmas for them.

To cite this article:

Yüksel, A. O., Gökmen, A., Şahin, F., & Göktaş, O. (2025). Eğitim bilimleri lisansüstü öğrencilerinin üretken yapay zekâ kullanım deneyimleri ve etik ikilemleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi,* *7*(Özel Sayı), 1-22. https://doi.org/10.51119/ereegf.2025.135

***Sorumlu Yazar:** Akça Okan Yüksel, *akca@metu.edu.tr*

GİRİŞ

Lisansüstü eğitim ülkelerin bilim ve teknolojilerinin ilerlemesinde son derece önemli bir payı olup, Yüksek Öğretim Bilgi Sistemi (2025) verilerine göre, Türkiye'de 2024-2025 yılında 346668 yüksek lisans ve 98695 doktora öğrencisi lisansüstü öğrenimlerine devam etmektedir. Lisansüstü öğrencilerin araştırma süreçlerinde kaynaklara verimli ve etkili bir şekilde ulaşarak, bunları etik ilkeler çerçevesinde doğru şekilde kullanabilme becerileri araştırmalarının kalitesini doğrudan etkilemektedir. Lisansüstü eğitimde son zamanlarda kullanılan önemli araçlardan biri de ÜYZ'dir. İlk bilgisayarların ve internetin, öğrenme yönetim sistemlerinin ve mobil öğrenme araçlarının insan faaliyetleri üzerindeki dönüştürücü etkisini günümüzde ÜYZ araçları meydana getirmektedir (Sousa & Cardoso, 2025). ÜYZ yaşamın her alanında olduğu gibi akademik süreçlere de etki eden ve bu alandaki faaliyetlere yön veren bir güç haline gelmiştir.

Potansiyel faydaları dikkate alındığında ÜYZ araçlarının özellikle yükseköğretim alanında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hong Kong'da farklı disiplinlerden 399 lisans ve lisansüstü öğrenciyle yapılan bir çalışma, yükseköğretimde ÜYZ'ye karşı genel olarak olumlu bir tutum sergilendiğini ortaya koymuştur (Chan & Hu, 2023). Reiter vd. (2025) de üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının akademik görevlerde yapay zekâ araçlarını kullanma deneyimine sahip olduğunu belirlemiştir. Öğrenciler kavramları tanımlamak veya açıklığa kavuşturmak, zamandan tasarruf etmek, anında geri bildirim almak, fikir üretmek, metin özetlemek, ödevleri tamamlamaya yardımcı olmak, sınavlara hazırlanmak, yazılarının kalitesini artırmak, bilgileri daha erişilebilir ve anlaşılır hale getirmek, çeviri yapmak gibi amaçlarla sıklıkla ChatGPT, Gemini, Copilot, Dall-E, Grammarly ve QuillBot gibi ÜYZ araçlarına başvurmaktadır (Sousa & Cardoso, 2025). ÜYZ araçlarının çeşitli konu alanlarında kolay erişilebilirliği ve sürekli kullanılabilirliği, yükseköğretimde öğrencilerin geleneksel öğrenmelerin meydana getirdiği zaman ve mekân sınırlılığını aşmalarına ve öğrenme fırsatlarını artırmalarına katkı sağlamaktadır (Reiter vd., 2025). Bununla birlikte yüksek düzeyde akademik iş yükü ve zaman baskısı ile baş etmek için de ÜYZ kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir (Abbas vd., 2024).

Birçok faydasına karşın yükseköğretimde ÜYZ araçlarını kullanmanın birtakım sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu araçları aşırı kullanmak öğrencilerin kişisel ve akademik çıktıları üzerinde zararlı etkiler oluşturabilmekte, ÜYZ araçlarını sık kullanan öğrenciler bu araçları nadiren kullananlara göre akademik görevleri erteleme davranışlarını daha sık göstermekte ve hafıza kaybını daha sık bildirmektedir (Abbas vd., 2024). Yüksek öğrenim gören öğrenciler doğruluk, gizlilik, etik suistimaller, akademik sahtekarlık gibi konularda kaygılarını dile getirmişlerdir (Chan & Hu, 2023).

Yükseköğretimde öğretmenlerin lisansüstü eğitim gördüğü programlarda da ÜYZ'nin önemli bir yerinin olduğu düşünülmektedir. Öğretmenler, öğrenci çıktılarını iyileştirmek veya mesleki gelişimlerini sağlamak eğitim bilimleri alanındaki farklı programlarda lisansüstü eğitime katılmakta ve bu süreçte akademik görevlerini yerine getirmek için ÜYZ araçlarına sıklıkla başvurabilmektedir (Haroid & Saqri, 2025; Ogunleye vd., 2024). Ancak, ÜYZ'nin olası faydaları ve potansiyel olumsuzlukları dikkate alındığında bu araçlara başvurmanın birtakım etik ikilemleri beraberinde getireceği ileri sürülebilir. Eğitim bilimleri alanında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin bilimsel üretimde bulunurken deneyimledikleri etik ikilemleri inceleyen bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Eğitim Bilimleri alanında öğrenim gören lisansüstü öğrenciler;

1.ÜYZ'ye nasıl bir anlam yüklemektedirler?

2.Öğrenim gördükleri programlarda akademik çevrelerin ÜYZ'ye ilişkin yaklaşımlarını nasıl değerlendirmektedirler?

3.Bilimsel üretimde üretken yapay zekâ araçlarını kullanmanın fırsatları/faydalarına veya riskleri/güçlüklerine ilişkin düşünceleri ve bu kapsamda deneyimleri nelerdir?

4.Bilimsel üretimde üretken yapay zekâ araçlarının oluşturduğu fırsatları/faydaları ve riskleri/güçlükleri dikkate aldıklarında ne tür etik ikilemler yaşamaktadırlar ve bu etik ikilemlerle baş etmek için nasıl bir yol izlemektedirler?

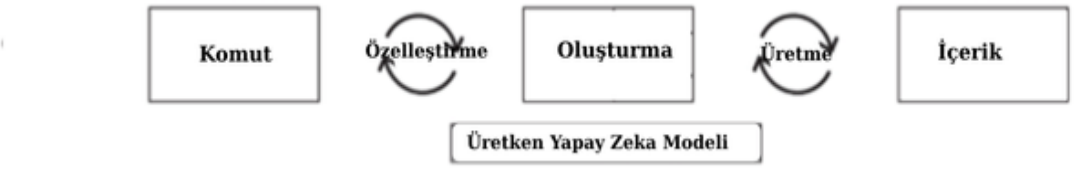
Kavramsal Çerçeve

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ)

Yapay zekâ, dili anlama, kalıpları tanıma, karar verme ve deneyimlerden öğrenme gibi insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilen farklı hesaplama algoritmalarını kapsayan bir şemsiye terim olarak kabul edilir (Castelvecchi, 2016). Üretken yapay zekâ ise, özellikle büyük dil modelleri (LLM) teknolojilerine dayanır (Brown et al., 2020). Bu sistemler, büyük veri kümeleri üzerinde eğitilerek, insan benzeri dil üretimi ve yaratıcı problem çözme kapasitesine ulaşmaktadır. Üretken yapay zekâ (Generative Artificial Intellegince, GAI), kullanıcıdan gelen bir prompt (istek, komut) doğrultusunda çalışan, özelleştirme (specify) ve oluşturma (creation) süreçlerinden geçerek içerik üreten yapay zekâ modelidir (Banh & Strobel, 2023). Tüm bu adımlar, bir ÜYZ modeli (örneğin GPT, DALL-E) tarafından yürütülür ve süreç döngüsel olarak kullanıcı girdisine göre tekrar eder (Şekil 1).

Şekil 1

Üretken Yapay Zekâ Modeli

Eğitim bilimleri bağlamında ÜYZ, öğretim tasarımı, değerlendirme, kişiselleştirilmiş öğrenme ve dijital içerik üretimi gibi birçok alanda önemli potansiyele sahiptir (Zawacki-Richter vd. 2019). Öğrencilere anında geri bildirim sağlamak, akademik yazma süreçlerini desteklemek ve etkileşimli öğrenme materyalleri oluşturmak için kullanılabilmektedir (Luckin & Holmes, 2016). Öğretmenler ders planı tasarımı, sınav sorusu üretimi veya öğrenci düzeyine uygun metin hazırlama süreçlerinde ÜYZ'den yararlanmaktadırlar. Ayrıca, öğrenciler için yaratıcı düşünme, dil üretimi ve analitik yazma gibi becerilerin gelişiminde destekleyici bir araç olarak kullanılabilmektedirler (Zawacki-Richter vd., 2019). Ancak bu teknolojinin eğitimdeki kullanımı etik, güvenilirlik ve pedagojik uyum açısından dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Özetle ÜYZ, öğretmen ve öğrenciler için öğretim tasarımından içerik üretimine kadar birçok alanda işlevsel kolaylıklar sunarken, bu araçların etik ve güvenirlik etkileri dikkatle değerlendirilmelidir.

Üretken Yapay Zekâ ve Etik İkilem

ÜYZ destekli araçlar, özellikle yükseköğretimde bilgiye erişimi kolaylaştırmakta, yazma ve analiz süreçlerini hızlandırmakta ve kişiselleştirilmiş öğrenme olanakları sunmaktadır (Telli & Aydın, 2025). Ancak bu teknolojilerin akademik bağlamda kullanımı, özgünlük, sorumluluk ve etik sınırlar açısından birçok ikilemi de beraberinde getirmektedir. Etik ikilem, bireyin iki veya daha fazla değer arasında çatışma yaşadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Lisansüstü eğitim alan öğrenciler açısından bu, hem akademik başarıya ulaşmak için ÜYZ araçlarından faydalanma hem de etik kurallara ve özgün akademik üretime bağlı kalma arasında yaşanan bir ikilem olarak görünmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin üretken yapay zekâ araçlarını kullanırken yardımcı araç mı, yoksa daha ötesi mi karar

vermeleri gerekmektedir (Pramjeeth & Ramgovind, 2024). Yükseköğretim boyutu ele alındığında ChatGPT gibi yapay zekâ araçlarını uygularken, etik hususlar, olası kötüye kullanımlar ve endişeler de ele alınmalıdır (Nikolopoulou, 2024).

Araştırmalar, öğrencilerin bu araçları kullanırken çoğu zaman akademik dürüstlük ve üretkenlik arasında sıkıştığını, bunun da kurumsal politikalar ve rehberlik eksikliğiyle daha da derinleştiğini göstermektedir. Üstelik birçok üniversitenin üretken yapay zekâya dair henüz net bir politika oluşturmamış olması, öğrencilerin bu teknolojilere dair etik sınırları bireysel değer yargılarına göre belirlemesine neden olmaktadır (Dabis & Csáki, 2024). Etik ikilemler sadece akademik dürüstlükle sınırlı değildir. ÜYZ'nin önyargılı içerik üretmesi, bilgi güvenilirliğini tehdit etmesi ve öğrenci mahremiyetine dair riskler taşıması da eğitimciler ve öğrenciler arasında önemli kaygılara neden olmaktadır (Deng & Joshi, 2024). Ayrıca, bazı öğrencilerin ÜYZ kullanımını öğrenme ve üretme yerine işin kısa yolu olarak görmesi, eğitimin temel hedefleriyle çelişmektedir (Gregory & Narang, 2024).

Bunun önüne geçmek için çözüm önerileri de geliştirilmektedir. Literatürde, etik rehberlik, ders planlarında açık ÜYZ politikaları, yapay zekâ okuryazarlığının teşviki ve görev-araç uyumu gibi kavramların öğrencilerin daha bilinçli kararlar almasına yardımcı olabileceği vurgulanmaktadır (Chiu, 2024). Üretken yapay zekâ araçlarının eğitimdeki yeri sadece teknolojik değil, aynı zamanda etik bir meseledir. Bu araçlara dair deneyimlenen etik ikilemleri anlamak ve çözüm üretmek, eğitim kurumlarının şeffaf politikalar geliştirmesi, öğrencilere etik rehberlik sunması ve yapay zekâ okuryazarlığını artırmasıyla mümkün olması beklenmektedir

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve anlam dünyalarını derinlemesine incelemeyi amaçlayan yaklaşımlardır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmada, katılımcıların belirli bir olguya ilişkin yaşantılarını ve bu yaşantılara yükledikleri anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan fenomenoloji (olgubilim) deseni benimsenmiştir. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguyla ilgili deneyimlerinin özünü anlamaya yönelik bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2013). Bu bağlamda, çalışmanın odak noktası katılımcıların üretken yapay zekâ ile ilgili deneyimlerinin ve algılarının etik ikilemler çerçevesinde değerlendirilmesidir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi ile seçilmiştir. Bu örnekleme seçimi, araştırma konusu ile ilgili olguyu farklı boyutlarıyla ortaya koyabilecek öğrencilerin sürece dâhil edilmesini kolaylaştırmıştır. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü belirlenirken sayısal çokluktan ziyade veri derinliği sağlanması ön plandadır (Coyne, 1997). Bu araştırmalarda örneklem büyüklükleri belirlenirken istatistiksel formüller değil, araştırmanın ele aldığı problem ve araştırmacının katılımcılarla kurduğu temasın yoğunluğu ve derinliği göz önüne alınır (Cropley, 2022). Alanyazında, fenomenolojik araştırmaların faklı sayılarda katılımcıyla gerçekleştirilebileceğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Örneğin Creswell (1998), bir fenomenolojik araştırma için 5 ila 25 katılımcıyı yeterli görürken, Morse (1994) ise en az 6 katılımcı ile çalışılabileceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda, Ankara ilindeki bir devlet üniversitesinde eğitim bilimleri alanında lisansüstü eğitim gören 7 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların seçim kriterleri olarak fenomenolojik araştırmaların özüne uygun şekilde akademik düzeyleri (yüksek lisans/doktora), eğitim gördükleri bölümler, yapay zekâ araçlarını kullanım sıklıkları ve etik ikilemlerle ilgili deneyimleri dikkate alınmıştır.

Tablo 1
Katılımcılara ve Görüşmeye İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Öğrenim Gördüğü Program	Öğrenim Düzeyi	Cinsiyet	Yaş	Görüşme tarihi	Görüşme yeri	Görüşme süresi(dk)
K1	Sınıf Eğitimi	Doktora	E	31	2 Haziran 2025	Çalışma ofisi	25
K2	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Doktora	E	30	29 Mayıs 2025	Çalışma ofisi	32
K3	Biyoloji Eğitimi	Yüksek Lisans	K	24	16 Haziran 2025	Çalışma ofisi	13
K4	Matematik Eğitimi	Yüksek Lisans	K	20	18 Haziran 2025	Çalışma ofisi	10
K5	Resim İş Eğitimi	Doktora	K	25	17 Haziran 2025	Çalışma ofisi	15
K6	Eğitim Yönetimi	Yüksek Lisans	E	29	29 Mayıs 2025	Çalışma ofisi	25
K7	Özel Eğitim	Doktora	E	33	30 Mayıs 2025	Çalışma ofisi	25

Tablo 1'de araştırmaya dahil edilen katılımcılara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Farklı ana bilim dallarında lisansüstü eğitimlerine devam eden toplam 7 katılımcının dördü doktora ve üçü yüksek lisans seviyesinde öğrenim görmektedirler. Katılımcıların üçü kadın, dördü erkektir. Katılımcıların yaşları 24 ila 33 arasında değişkenlik göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu oluşturulurken ilgili literatür taranmış, alana hâkim üç uzmanın görüşüne sunulmuş ve uzman görüşleri doğrultusunda yenilenmiştir. Görüşme sorularının netliği, anlaşılabilirliği ve konuya uygunluğu açısından ön görüşme yapılarak formun pilot uygulaması gerçekleştirilmiş, pilot çalışma sonrası gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşmeler, yüz yüze gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme süreleri 10 ila 25 dakika arasında değişmekte olup, ortalama görüşme süresi 21 dakika olarak hesaplanmıştır. Toplanan ses kayıtları, yazıya dökülerek analize hazır hale getirilmiştir.

Veri Analizi

Araştırma verileri, Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen altı aşamalı tematik analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Tematik analiz, nitel verilerde tekrar eden anlam örüntülerini belirleme, analiz etme ve raporlama sürecidir. Bu yöntem, araştırmacılara verilerin karmaşıklığını yapılandırılmış biçimde anlamlandırma ve tematik olarak sunma imkânı tanır. Analiz süreci aşağıdaki altı aşamada yürütülmüştür.

Verilere aşinalık: İlk olarak, görüşme kayıtları dikkatlice dinlenmiş ve yazıya dökülen metinler birden fazla kez okunarak veriler özümsenmeye çalışılmıştır.

İlk kodların oluşturulması: Verilerden anlamlı ifadeler çıkarılarak sistematik biçimde kodlanmıştır. Kodlama sürecinde hem tümevarımcı hem de tümdengelimci yaklaşım dikkate alınmıştır.

Temaların belirlenmesi: Benzer kodlar gruplanarak üst kavramları temsil edecek temalar oluşturulmuştur.

Temaların gözden geçirilmesi: Belirlenen temalar, verilerle olan bütünlükleri açısından tekrar değerlendirilmiş, bazı temalar birleştirilmiş veya yeniden adlandırılmıştır.

Temaların adlandırılması ve tanımlanması: Her bir tema, içerdiği anlamı yansıtacak şekilde tanımlanmış ve açık biçimde adlandırılmıştır.

Raporlaştırma: Elde edilen temalar, katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılarla desteklenerek bulgular bölümünde sunulmuştur.

Güvenirlik ve Etik

Veri analizinin güvenirliğini artırmak için kodlayıcılar arası güvenirlik hesaplanmıştır. Araştırmada güvenirliği sağlayabilmenin en önemli öğesi, araştırmacı ve kodlayıcıların oluşturduğu fikir birliğidir (Creswell, 2013). Bu kapsamda, verilerin kodlanması süreci birbirinden bağımsız iki kodlayıcı tarafından gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Uyum yüzdesinin hesaplanmasında Miles ve Huberman'ın (1994)'ın formülü kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen kodlayıcılar arası güvenirlik oranı .85 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada kodlayıcılar arası güvenirlik oranı .80'in üzerinde hesaplanmıştır. Bu değer, güvenilirliğin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Görüş ayrılığı yaşanan kodlar üzerine tartışılarak ortak bir karara varılmış ve analiz süreci bu doğrultuda tamamlanmıştır.

Araştırmada etik kurallara özen gösterilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve gönüllülük esasına göre katılım sağlanmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve analiz sonuçları anonim olarak rapor edilmiştir. Ayrıca görüşmeler öncesinde katılımcılardan yazılı bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır.

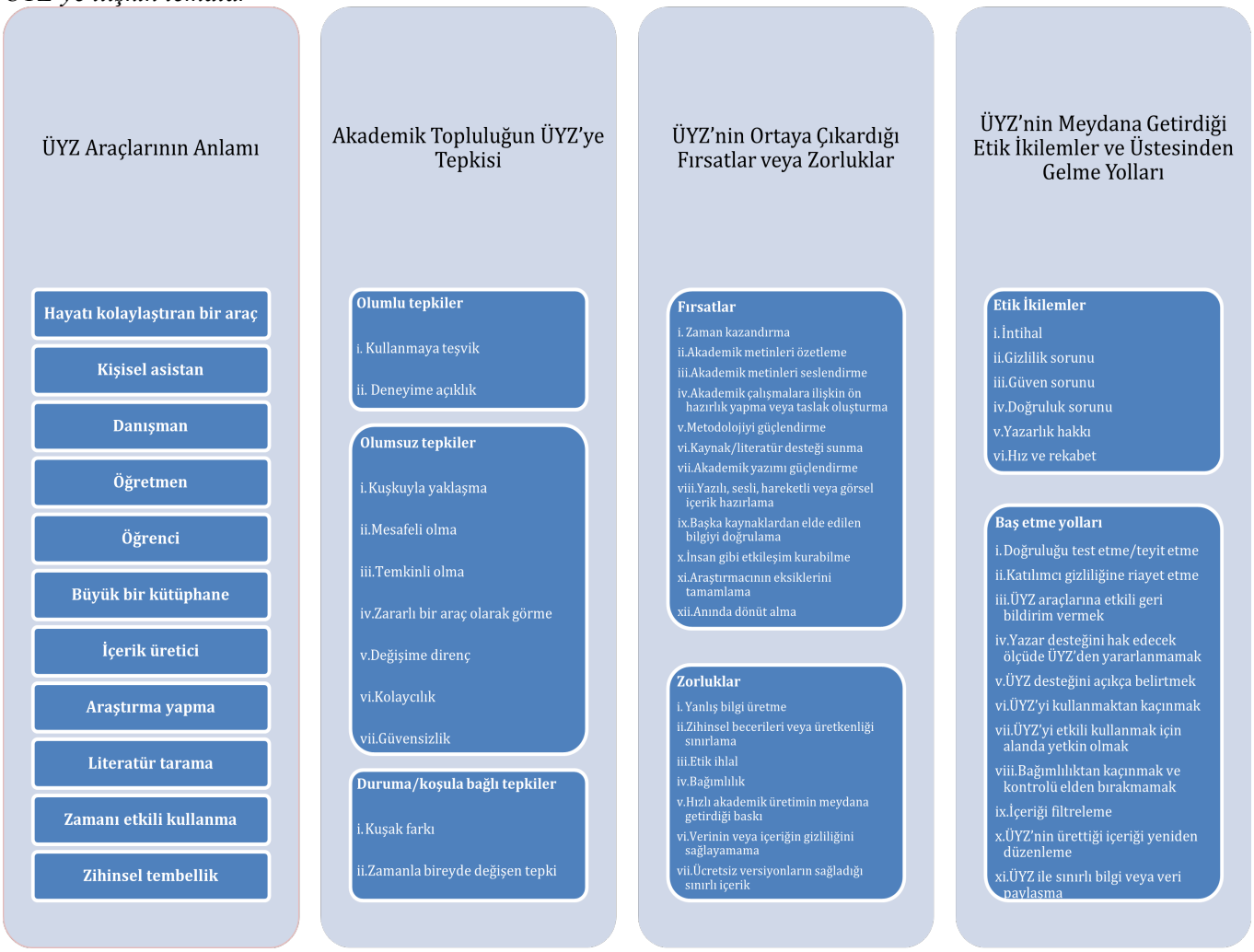
Bu çalışmada araştırmacılar, görüşme süreçlerinin tasarlanması, veri toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması aşamalarında aktif rol almıştır. Araştırmanın doğası gereği araştırmacılar, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine anlamaya çalışırken kişisel önyargı ve görüşlerinin sonuçları etkilememesine oldukça önem vermiştir. Bu bağlamda, araştırmacılar katılımcılarla kurdukları iletişimde açık uçlu ve yönlendirmeden uzak sorular yöneltmiş, katılımcıların ifade özgürlüğüne saygı göstermiş ve görüşme süreçlerinde yönlendirici yorumlardan kaçınmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın amacı doğrultusunda ÜYZ araçlarının anlamı, akademik topluluğun ÜYZ'ye etkisi, ÜYZ'nin ortaya çıkardığı fırsatlar ve zorluklar, ÜYZ'nin meydana getirdiği etik ikilimler ve üstesinden gelme yolları olmak üzere 4 tema belirlenmiştir. Temalar ve bu temalara ilişkin görseller Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2

ÜYZ'ye ilişkin temalar

Lisansüstü Öğrenciler İçin Üretken Yapay Zekâ Araçlarının Anlamı

Katılımcılar ÜYZ'yi daha çok hayatı kolaylaştıran bir araç, bir kişisel asistan olarak yorumlamışlardır. K1 ÜYZ'yi hayatı kolaylaştıran bir araç olarak gördüğünü ve kişisel asistan gibi yararlandığını şu sözlerle belirtti:

Özellikle akademi çerçevesinde ilerleyecek olursak, bundan 6-7 sene önce belki bu kadar o araçlar gelişmiş değildi veya biz sık kullanmıyorduk. Örneğin bir kaynakçayı alfabetik sıralamak veya bir kaynakçının doğru yazımı gibi işler çok sıkıcı geliyordu ve böyle işlerle ilgilenmek çalışmama odaklanmamı engelliyordu. Şu an hiç onlarla ilgilenmiyorum. Belirli noktalarda kişisel bir asistan olarak görüyorum bu üretken yapay zekâ araçlarını.

K7 da benzer şekilde ÜYZ'yi bir araç olarak gördüğünü şu sözlerle belirtti:

Tıpkı bir oto tamircisinin arabaları tamir etmek için kullandığını araçlar gibi ben de kendi içeriklerimi üretirken bu araçlardan faydalanıyorum.

Katılımcıların ayrıca ÜYZ'yi bir danışman, bir öğretmen veya öğrenci, büyük bir kütüphane, içerik üreten bir araç, araştırma yapma veya literatür tarama, zamanı etkili kullanma olarak anlamlandırdıkları görülmüştür. K2 psikolojik konularda dahi ÜYZ'den destek aldığını, bir bilen olarak ona danıştığını, kişisel bir koç gibi ÜYZ'den katkı gördüğünü, bunun da onu psikolojik olarak

rahatlattığını belirtti. Benzer şekilde K4, ÜYZ'yi hayatında yaşadığı problemlerin çözümünde kullandığını şu şekilde aktardı: *"...sadece akademik değil genel hayatımda da bir problemle karşılaştığımda bunu internete yazmak yerine bazen yapay zekayı soruyorum*." K6 ÜYZ denildiğinde aklına kolaylık ve zamandan kazanç geldiğini şu sözlerle aktardı:

Aslında en temelde benim için kolaylık ve zaman kazanımı olarak nitelendirebilirim. Çünkü bir çalışmanın ilk aşamasında, daha düşünsel süreçte yapay zekâ araçlarında gezinmek, oralarda dolanmak hem ufuk açıcı olabiliyor hem de benim vaktimi alacak, daha uzun süre boyunca çalışmamı gerektirecek alanlarda vaktimden artırdığımı veya çalışmamın farklı alanlarına daha fazla vakit ayırabilmeme katkı sağlayan bir süreci çağrıştırıyor.

K6 ayrıca ÜYZ'yi bir kütüphane gibi gördüğünü çalışmalarına ilişkin birçok kaynağa bu araçlar sayesinde kolaylıkla ulaştığını belirtti.

K7 ÜYZ araçları denilince aklına içerik üretmenin geldiğini, bu araçlar aracılığıyla metin, görsel, ses veya video ürettiğini belirti. K7 ayrıca ÜYZ'nin kendisinde araştırma yapma veya literatür tarama kavramlarımı da çağrıştırdığını ifade etti.

Bu olumlu çağrışımlara karşın ÜYZ denildiğinde katılımcıların zihninde olumsuz çağrışımlar da uyanabilmektedir. K2 ÜYZ araçlarının kullanımıyla birlikte soyut düşünme becerilerimizi kaybetmeye başladığımızı, tıpkı Sanayi Devrimi ile beden gücüne olan ihtiyacın azalması gibi ÜYZ ile de insan aklına artık daha az ihtiyaç duyulduğunu belirtti.

K5 ise ÜYZ'nin kullanımına karşı oldukça temkinli yaklaşmakta olup, akademik çalışmalarında ÜYZ'yi kullanmadığını, arkadaşlarının kullanmasına ve teşviklerine rağmen kullanmayacağını söyledi.

ÜYZ Kullanımına İlişkin Akademik Topluluktan Tepkiler

Katılımcılar akademik çevrelerinde ÜYZ kullanımına ilişkin olumlu, olumsuz veya koşullara göre değişen tepkiler dile getirmişlerdir. Araştırmada olumlu tepkiler daha çok teknik, yöntemsel, biçimsel veya dil desteği alma yönünden bu araçları kullanmayı teşvik etme ve yeniliğe açık olmanın bir gereği olarak bu durumu görme şeklinde ortaya çıkmıştır. Olumsuz tepkiler ise, kuşkuyla yaklaşma, temkinli olma, bu araçları adeta bir canavar gibi görme ve reddetme veya yok sayma, değişime kapalılık, bu araçlara başvurmayı kolaycılık olarak görme, bu araçlara karşı güven duymama şeklinde ortaya çıkmıştır. Durumsallık yönüyle tepkilere değinen katılımcılar ise yaşa veya zamana bağlı olarak değişen tepkilerin olduğunu belirttiler. Bu kapsamda katılımcı görüşleri incelendiğinde K1, ÜYZ araçlarının yaygın kullanılmadığı ilk zamanlarda çevresindeki akademisyenlerden bu araçlara kuşkuyla yaklaşan, temkinli olmaya çalışan, hatta bu araçları adeta bir canavar gibi gören akademisyenlerin de olduğunu ancak zamanla bu araçların yaygın kullanımıyla beraber bu konuda teşvik edici yaklaşımların da arttığını belirtti. K2, bazı hocaların ÜYZ kullanımı konusunda oldukça temkinli davrandıklarını, matbaanın Osmanlı'ya gelişinde görülen karşı çıkışlara benzer direnç gösterdiklerini, bu karşı duruşlara rağmen yenilikçi ve yeni teknolojileri deneyimlemeyi tavsiye eden hocalarının da olduğunu ifade etti.

K1, özellikle genç araştırmacıların ve öğrencilerin bu araçları daha sık kullandıklarını ancak yaşça büyük olanların bu araçları daha az tercih ettiğini şu ifadelerle ortaya koydu:

Genç araştırmacılar veya öğrencilerimiz üretken yapay zekâ araçlarıyla çok daha iç içeler. Bunu peynir ekmek gibi kullanıyorlar ama biraz daha kıdemi yüksek olan, işte ne bileyim ununu elemiş, eleğini asmış deriz ya bu kişiler pek kullanmıyorlar.

K6 da benzer şekilde ÜYZ'ye yaklaşımda kuşak farkının belirleyici olduğunu, özellikle yaşça büyük hocalardan ÜYZ kullanımına ilişkin pek bir geri dönüş olmadığını, daha çok geç akademisyenlerden zamandan olumlu dönüt aldıklarını belirtti.

K2 bu araçların insanların dil becerilerine duydukları ihtiyacı da azalttığını, çevresindeki söylemlerin de bu düşünceyi desteklediğini şöyle belirtti:

İşte bizim ana bilim dalında konuşulan konulardan biri dil puanı ile ilgiliydi. Bir hocamız dedi ki "Artık çeviri araçları bu işi çok iyi yapıyor. Siz bu araçlardan daha iyi çeviri yapacağınızı mı düşünüyorsunuz? Artık akademide dil bazlı değerlendirme kriterleri yakınlarına kalkacak." Gerçekten çeviride vesaire ben çok yarışamam bu üretken yapay zeki araçlarıyla.

K3 ÜYZ kullanımı sürecinde danışmanının teşviğini şöyle belirtti: *"... aklımda konular vardı. Ama -çalışmayı- hangi konu ile ilgili yapsam daha doğru olur tam karar veremedim. Danışmanım bunu yapay zekaya sorabileceğimi söyledi. O (yapay zekâ) bana bir güzergahı gösterdi.*''

K6 ÜYZ kullanımına ilişkin akademik çevrelerde genellikle kuşkulu bir yaklaşımın olduğunu şu ifadelerle aktardı:

Bence şu noktada olumsuz algısı daha yüksek gibi geliyor bana. Bir çalışmada veya herhangi bir akademik çalışmada ben şu yapay zekayı kullandım dediğinizde acaba komple oraya mı yazdırdı? Attı oraya hepsini tek başına yapay zekâ mı yazdı gibi düşünceler bence daha ön planda gibi geliyor bana. Bu da aslında hem toplumun hem sosyal medyanın da bunda biraz etkisi olduğunu düşünüyorum. Olumsuz örnekler bence burada daha ön planda görünüyor. Yapay zekaya hazırlanan makaleler, tezler sosyal medyada çok gündemde bu aralar. Bu da doğal olarak aslında bir olumsuz algı yaratıyor burada.

K7 akademik topluluk tarafından ilk zamanlarda ÜYZ kullanımına ilişkin olumsuz bir algının daha baskın olduğunu ancak ÜYZ ile neler yapılabileceği konusunda artan bilgi veya farkındalıkla birlikte bu algının olumluya döndüğünü ifade etti ve şunları söyledi:

Başlangıçta olumsuz bir algı vardı ama içeriği nasıl kullandığımı, yapay zekayı hangi amaçlarla kullandığımı ve bu araçlarla hangi içerikleri üretebildiğimi söylediğim zaman çok büyük bir kolaylaştırıcı araç olduğu algısı onlarda da pekişiyor. Hatta hocanın bir tanesinin şöyle bir tepkisi olmuştu. Ücretli bir yapay zekâ aracı var. Ben ücretlisini kullanmıyordum. Hoca ücretlisini alalım, hep beraber kullanalım gibisinden bir tepkisi olmuştu. Bilmedikleri zaman olumsuz bir tepki ama öğrendikten sonra olumluya dönüşüyor.

ÜYZ'nin Beraberinde Getirdiği Fırsatlar

ÜYZ araçlarını kullanmanın beraberinde getirdiği fırsatlar veya faydalar kapsamında katılımcı görüşleri incelendiğinde bu araçlar sayesinde uzun zaman alan işlerin kısa sürede yapıldığı, böylece araştırmalarda işlerin hızlı yapıldığı ve araştırmacıların zaman kazandığı görülmektedir. Araştırmacılara zaman kazandıran bir unsur da kaynak olarak yararlanılan metinlerin bu araçlar sayesinde özetlenebilmesidir. Ayrıca, bu araçlar sayesinde kişilerin kendi ifadelerini de özetleyebildiği ve böylece kendi çalışmasını hacimsel olarak azaltabildiği görülmektedir. Bazı katılımcılar (ör. K2) bu araçların yeniden ifade üretebilme özellikleri sayesinde araştırmacıların intihale düşme riskini azaltabileceğini de belirttiler. K2 ÜYZ sayesinde akademik bir çalışmaya ilişkin ilk fikirleri edindiğini, araştırmak istediği konuya ilişkin kavram setlerine bu araçlar sayesinde ulaşabildiğini belirtti. K2 ayrıca bu araçlar sayesinde akademik çalışmalarında kaynakça düzenleme, çeviri yapma gibi desteklerle akademik yazımını daha iyi hale getirdiğini, çalışması gereken konularda kaynak önerisi alabildiğini belirtti.

K3 ÜYZ'yi kullanmadan önce İngilizce metinleri anlamakta zorlandığını ancak ÜYZ ile bu sorunun ortadan kalktığını belirtmiştir. K6 ÜYZ araçlarıyla, bir insanla iletişime geçer gibi çok rahat iletişim kurabildiğini, bu araçlardan aldığı anında dönütlerin işlerini kolaylaştırdığını ifade etti ve ÜYZ'nin başka faydalarını şu sözlerle aktardı:

Kaynakça düzenlemesinde bile artık yapay zekâ araçları çok yardımcı oluyor. Son çalışmalarımızda bizde bunları çok sık kullanıyoruz. Artık bazı atıf stillerini eksiksiz bir şekilde

gerçekleştiriyor yapay zekâ araçları. Bunun yanı sıra analiz uygulamalarında da artık yerini almaya başlıyor. Metodolojide de kendisini geliştiriyor bu uygulamalar. Artık basit düzeyli analizleri yapabiliyor ve yorumlayabiliyor. Bu noktada sizin yaptığınız bir yorumu veya bir bulguyu orada kontrol edebiliyorsunuz.

K6 ÜYZ'nin çeviri yapma ve yazar ifadelerini daha açık hale getirme ve akademik bir forma dönüştürme konusunda da önemli kolaylıklar sağladığını ifade etti:

Bir cümle yazıyorsunuz cümlede bir anlatım bozukluğu var farkındasınız düzeltemiyorsunuz veya cümleyi o an toparlayamıyorsunuz. Bu cümledeki anlatım bozukluğunu giderebilir misin dediğiniz zaman sizin cümlenizi gerçekten Türkçe dil kurallarına göre çok akıcı bir şekilde yerinden düzenleyebiliyor. Yani hem cümle size ait bir cümle oluyor.

K7 "*Zamanı etkili ve verimli kullanma noktasında, özellikle kısa zamanda çok iş yapabilmek için bu araçların ben çok faydalı olduğunu düşünüyorum."* ifadelerini kullandı.

K7 ÜYZ aracılığıyla artık çalışmalarında daha sistematik ilerlediğini, ayrıca bu araçlar sayesinde bir araştırmacı olarak eksik bıraktığı parçaların (örneğin literatür taraması) bu araçlar sayesinde tamamlandığını, bu yönüyle bu araçları oldukça faydalı bulduğunu belirtti.

K7 literatür taraması yapma, çeviri desteği alma, anlatımı daha güçlü hale getirme ve yazım yanlışlarını giderme noktasında da bu araçlardan yararlandığını belirtti.

K7 tez yazım sürecinde özellikle özel gereksinimli bireylerle çalıştığı için içerik üretmenin çok önemli olduğunu, bu içerikler sayesinde özel gereksinimli bireylerle daha rahat çalıştığını, onlarda motivasyonu artırdığını belirtti ve şunları söyledi:

Şu anda tezim kapsamında seslendirme yapmam gerekiyor. Bu seslendirmeler için ElevenLabs'i kullanıyorum. Buradan metinlerimi seslendirmeye çalışıyorum.

ÜYZ'nin Beraberinde Getirdiği Zorluklar

ÜYZ araçlarını kullanmanın beraberinde getirdiği zorluklara veya tehditlere ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde bu araçları kullanmanın zihinsel yetileri zayıflattığı yönünde görüşlerin öne sürüldüğü görülmektedir. Bu doğrultuda K1 şunları söyledi:

Şunu fark ettim olumsuz olarak. Önceden cümleleri kendim kurarken daha net ifadeler kullanıyordum. Ama şu an bir dilekçe yazarken bile veya bir resmi yazı yazarken yapay zekadan faydalanıyorum. Prompt'ları veriyorum o cümleye döküyor falan filan. Kendim yazayım dediğim zaman cümleyi artık bitiremediğimi fark ettim. Üretken yapay zekâ belki de bizim bu anlamda metin ifadelerinde üretkenliğimizi kısıtlıyor gibi geliyor bana.

ÜYZ araçlarını kullanmanın bir diğer güçlüğü ise bu araçların derlediği bilgi veya verilerin gerçekte olmayan veya çarpıtma bilgi veya veriler olmasıdır. K1 bu zorluğa şu örnekle açıklık getirdi:

Laboratuvar kullanımı ile ilgili ne diyor dedim. Bir metin verdi bana. Metin dikkatimi çekti. O makalede yoktu. Başka yerden alma dememe rağmen, prompt'ları vermeme rağmen başka yerden alıp getirmiş, o makaledeymiş gibi. Halüsinasyon görmüş aslında. Bunu bazen yapay zekâ araçları çok fazla yapabiliyor. Bazen fazlaca prompt verdiğinizde bir yerden sonra halüsinasyon görmeye başlıyor.

Bir diğer zorluk etik ihlal veya intihaldir. Bu konuda K1 şunları söyledi:

B*ir dergide editör yardımcılığı yapan bir arkadaşım söyledi. Akademik dergilere, yapay zekâ araçları çıktıktan sonra gelen makale sayısı yüzde 100 oranında artmış ... İnsanlar makaleyi doğrudan yapay zekaya yazdırıyor artık ve bu makalelerin çoğunun uydurma bilgilerle dolu olduğunu düşünüyorum. Mesela, X (2023) diye bir kaynak veriyor. Kaynakçıya gidiyorsunuz, öyle bir kaynak yok*

veya işte ne bileyim öyle bir dergi yok. Bunlar bir süre sonra patlayacak. Yani çok fazla etik ihlali de beraberinde getiriyor.

ÜYZ'nin bir diğer güçlüğü bağımlılık meydana getirmesidir. Bu konuda K1 şunları söyledi: *Kendim bir şey yazacaksam bile muhakkak alt sekmede yapay zekâ araçlarından biri veya ikisi açık oluyor. Sigara bağımlısı olanların o an içmese bile yanında paket bulundurması gibi bir şey.*

K2 ÜYZ araçlarını iki ucu keskin bıçağa benzeterek dikkatli bir şekilde bu araçları kullanmak gerektiğini şu sözlerle vurguladı:

İki ucu sivri bir bıçağa benzetiyorum. Yani çok dikkatli kullanmak lazım. Yoksa gerçekten özellikle akademide çok ciddi hatalara da sebebiyet verebilir diye düşünüyorum.

K2 ÜYZ'nin lisansüstü programlarda kullanımının öğrenci ödevleri ve sınavlar yönüyle de güçlükler çıkarabileceğini, öğrencilerin ödevlerini bu araçlar aracılığıyla çok kolay bir şekilde hazırlayabildiklerini veya ders sınavlarında bu araçlardan yararlanabileceklerini, bu yüzden öğretim elemanları tarafından titiz bir intihal incelemenin yapılması gerektiğini belirtti.

K2 ÜYZ desteği sayesinde akademik üretimin arttığını bunun da stres meydana getirdiğini bir meslektaşının sözleriyle aktardı:

Bir konferansta bir araştırma görevlisi bu konu üzerinde konuşulurken "Ben hastalanıyorum. Yapay zekâ hastalanmıyor. Ben tatile çıkıyorum, o çıkmıyor. Benim bununla yarışmam uzun vadede çok zor. Bu beni strese sokuyor. Herkes yardımcı olarak kullanmıyor şu an. Tamamen bu işi ÜYZ'ye bırakanlar da olabilir.

K2 ÜYZ araçlarıyla paylaştığı bilgi veya veriden yana kaygılarının olduğunu ve araçları yöneten kişiler veya kurumlar tarafından bu içeriklerin ticari amaçla veya güvenlik gibi nedenlerle üçüncü taraflarla paylaşılabileceğini belirtti.

K3 ÜYZ'nin ücretli versiyonuna ulaşamamasını bir zorluk olarak görerek, bu düşüncesini şöyle aktarmıştır: *"Şöyle bir şey var, zaten yapay zekanın belli bir kısmına kadar ücretsiz. Geri kalan kısımları, özellikle iyi uygulamalar tamamen ücretli olabiliyor. Tabii ki bu da maddi açıdan karşılayamıyorsan eğer, diğer insanlarla bir dezavantaj yaratıyor aslında."*

ÜYZ'nin Meydana Getirdiği Etik İkilemler ve Üstesinden Gelme Yolları

Katılımcılar pratikte faydaları olmakla birlikte bu araçları kullanırken intihale düşme olasılığının da yüksek olduğunu belirtiler. Bu sorunun üstesinden gelmek için bu araçlardan elde edilen bilgilerin araştırmacı tarafından mutlaka titizlikle incelenmesi veya teyit edilmesi gerektiği vurgulandı. K2 ayrıca etik bir sorun yaşamamak adına akademik çalışmalarda ÜYZ'den ne ölçüde ve hangi yönlerden (çeviri, dilsel hataların giderilmesi gibi) yararlanıldığının da araştırmacı tarafından açıkça yazılması gerektiğini ifade etti.

Katılımcılar veri analizi sürecinde de bu araçları kullandıklarını ancak bu araçlara yükledikleri katılımcı verilerinin (özellikle nitel araştırmalarda) gizliliği konusunda endişelerinin olduğunu belirttiler. Katılımcılar bu sorunun üstesinden gelmek için katılımcıyı açık edecek bilgileri bu araçlara yüklememek gerektiğini ifade ettiler.

Katılımcılar ÜYZ'nin ürettiği içeriklerin hatalı olabileceğini, bu araçlara kesin bir şekilde güvenmemek gerektiğini de belirttiler. Katılımcıların bu sorunla başa çıkmak için içeriğin doğruluğunu teyit etmeleri ve insanlardan aldığı geri bildirimlerle kendini geliştiren bu araçlara etkili geri bildirimler vermeleri gerektiğini vurguladılar. Bu konuda K2 şunları söyledi:

Biz o kadar çok güveniyoruz ki program bir şey söylüyor, "Şu şöyledir" diyor. O anda siz eğer

hatayı tespit ederseniz, "Yalnız bu böyle değil mi?" demezseniz program oradan devam ediyor. Ama hatayı söylerseniz, "Çok haklısın, çok güzel söyledin, yakaladın bunu" şeklinde size karşılık verebiliyor ve böylece size sunduğu içeriği yeniden yapılandırıyor. Dolayısıyla bizim geri bildirimlerimize çok bence muhtaç bu noktada. Biz güvendikçe ürettiği içeriği, yanlış da olsa daha da pekiştiriyor diye düşünüyorum açıkçası.

K2 ÜYZ araçlarının yazarlık sorununu da beraberinde getirdiğini, ÜYZ araçlarının yazar olarak çalışmalara eklenmesinin tartışma konusu olduğunu, böylesi bir sorunla karşılaşmamak için daha çok teknik düzeyde desteklerle yetindiğini, ÜYZ'ye yazarlık hakkı verecek kadar faydalanmadığını belirtti.

K2 akademide hızın ve rekabetin itici bir unsur olduğunu bu koşulların da akademisyenleri veya araştırmacıları daha fazla üretmeye, dolayısıyla ÜYZ'den daha fazla destek almaya yönelttiğini belirtti ve bunun üretimi tamamen ÜYZ'ye yaptırma gibi riskleri de ortaya çıkardığını vurguladı ve şöyle devam etti:

Belli bir dönemde hani siz de biliyorsunuz bu araçları kullanmada intihal riskinin belki de olmadığı zamanlarda bazı akademisyenler, araştırmacılar birçok program aracılığıyla makale makale üretmiş olabilirler. Biliyorsunuz sürekli bir yarış var… Etik kullanıldığında tabii ki faydalı ama etik dış kullanıldığında işi tamamen ÜYZ'ye bırakma gibi bir durum da ortaya çıkabilir.

K2 ÜYZ'nin ürettiği içeriklerin yanlış olabileceğini bunun da etik açıdan doğru olmadığını şu sözlerle aktardı:

Sonuçta veriyi bizden (insandan) çekiyor. Yani bu bir tanrı değil sonuçta. Veriyi bizden çektiği için de bizim ön yargılarımızı, genel kabullerimizi ya da genel geçer bilgileri, yanlış bilgileri de bize aktarıyor olabilir. O tuşların başında biz varız. Bizim yanlı olmamamız gerekir. Kullanıcının o konuda bilinçlenmesi lazım.

K3 endişelerinden dolayı ÜYZ'yi günlük hayatta kullanmasına karşın akademik çalışmalarında ÜYZ'yi kullanmaktan kaçındığını şöyle aktarmıştır: *"... günlük hayatta çok rahat kullanılabilirken, akademik hayatta zaten kullanmıyorum. ... -Çünkü- gözümü kapatıp güvenemiyorum*."

K5 ÜYZ'ye karşı yaşadığı etik ikilemler nedeniyle ÜYZ'den katı bir şekilde uzak durduğunu ancak bu durumun onu akademik süreçlerde ÜYZ'yi kullananlara kıyasla geri düşürdüğünü şu şekilde aktarıyor: *"Ben çok zorluğunu yaşıyorum. (ÜYZ'yi kullanmamanın) ... faydalanamadığım için ben mesela bir makale yazamamışım. Ama başkalarının atıyorum, 13-15 tane makalesi var. Kesinlikle yapay zekadan yararlanıyorlar. İmkânsız. Benimle aynı yaşta, aynı seviyede bir insanın benden bilmem kaç katı makale ya da tezin hızlı hazırlaması ya da bir görsel içeriği çok hızlı yapması. …benim hayatımda beni duraksatıyor, yavaşlatıyor zaten."*

K6 ÜYZ araçlarının doğru bilginin yanı sıra doğruluğu şüpheli bilgiler de ürettiğini, ancak alanında yetkinliği olan araştırmacılar için bunun bir sorun olmadığını, üretilen yanlış bilgiyi kolay ayırt edebildiklerini şu sözlerle belirtti:

Bunların (ÜYZ ile üretilen bilginin) tabi kontrol edilmesi gerekiyor. Her zaman da doğru sonuçları vermeyebilir. Olmayan yayınları varmış gibi gösterebiliyor. *Ama alanınıza biraz hakimseniz, literatüre hakimseniz zaten onu fark ediyorsunuz.*

K6 bu sorunların üstesinden gelmek için ÜYZ'ye tamamen bağımlı olmamak gerektiğini, kontrolün daima kişide olması gerektiğini ifade etti. K6 ayrıca ÜYZ araçlarına ilişkin güven ve gizlilik ihlali yönüyle kaygılar yaşadığını şöyle belirti:

Aslında kaygılandırıyor. Şimdi o şirketin bir deposuna kendi verilerimizi göndermiş oluyoruz. Bu noktada hocalarımızla konuşurken de bu konular gündeme geliyor tabi oraya attığımızda. Veya bir

makalenin son düzeltmesinde, dil bakımından düzeltilmesinde sırasını attığımızda aslında göndereceğimiz derginden önce başka bir yere göndermiş oluruz makaleyi. Bu noktada makale süreçlerinde de anlaşmalar imzalanıyor vs. çıkar çatışmaları, makale dergiyle ilgili anlaşmalar. Herhangi bir yapay zekâ uygulaması ile ilgili bir sıkıntı olduğunda veya veri sızıntısı olduğunda, örneğin o ve bizim makalemiz başka bir yerde yayınlandığında veya paylaşılmaya başlandığında tabi çok büyük sorunlar yaşayabiliriz.

K7 ÜYZ araçlarından destek alındığında intihal sorununun ortaya çıkabileceğini şu örnekle ortaya koydu:

Bir makalemizi Deeply ile İngilizceye çevirdik. Elimizde yazmış olduğumuz makaledeki AI üretimi olup olmadığını daha sonra başka bir programda analizini yaptırmaya çalıştık. Orada tabii şöyle bir şey gördük. Kendi üretimimizin %40'ına yakının yapay zekâ tarafından oluşturduğu gibisinden bir rapor sundu bize. Bunu da fark ettik ki özellikle Deeply'nin ve Gramerly'nin içerisinde şey var, akademik writing kısmı. Bunları aktif yapınca yapay zekâ tarafından üretilmiştir olarak raporlar sunuyor bize. Tabi bu bizde şöyle bir şey oluşturdu. Dergiye yükleyeceğiz ama dergiler de böyle programlar ile analiz ederse bize sıkıntı oluşturabilir. İntihalle ilgili bir sıkıntı yaşayabiliriz. Nasıl aşabiliriz bu sorunu? Başka bir yapay zekâ aracı ile bu düzeltmeyi yaptık. Humanize AI gibisinden bir tane platform var. Onu denedik. O olmadı. Just Done isminde başka bir platform var. Onunla tekrardan yanlış olduklarımızı insansı bir versiyona çevirdik. Ve %3'lere 4'lere kadar düşürdük oranı. O şekilde sorunu aşmış olduk.

K7 ÜYZ kullanırken birtakım etik kaygılar yaşadığını, özellikle veri gizliliği için ÜYZ ile bilgi paylaşırken birtakım filtreleme mekanizmalarını kullandığını veya ÜYZ ile paylaştığı verileri sınırladığını veya yeniden düzenlediğini şu ifadelerle ortaya koydu:

Öğrencilerden gelen verilerin özellikle yapay zekâ ortamında işlenmesi etik olarak beni düşündüren bir durum. Çünkü bazen kişisel veriler de ya da öğrenciyle yapay zekayı birebir etkileşime soktuğumuzda kişisel bilgilerini verebiliyor ya da bizim mevcut kişisel bilgilerimizi kullanabiliyor, yaşatabiliyor. Bu ister istemez bir soru işareti oluşturuyor. Bunun için de mümkün olduğunca kullandığım yapay zekâ araçların içerisinde verilerin işlenmemesine yönelik olan butonları deaktif yapmaya çalışıyorum. Pasif olma getirerek kullanmaya çalışıyorum. Ya da öğrenciyle etkileşime girecekse belli sınırlar çizerek sadece kişisel bilgilerini tamamen olduğu gibi ortaya koymadan öğrenciyi o şekilde yönlendirebileceğim ortamlar oluşturmaya çalışıyorum. Ya da fotoğraf yüklüyoruz, fotoğraflar üzerinden belli düzenlemeler yapmaya çalışıyoruz. Özel kişisel fotoğraflarımı çok fazla yüklememeyi tercih ediyorum bu noktada.

TARTIŞMA

Üretken yapay zekâ araçlarının lisansüstü eğitimde kullanımı, önemli etik ikilemleri beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın bulguları, eğitim bilimleri alanındaki lisansüstü öğrencilerin ÜYZ kullanımında özellikle intihal, veri gizliliği ve bilgi doğruluğu konularında ciddi endişeler taşıdığını göstermiştir. Ayrıca üretkenlik konusunda fırsatlar sunarken bilişsel becerilerin azalması, güven kaybı yönünde tehditler sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, literatürde belirtilen genel eğilimlerle örtüşmektedir.

İntihal ve Akademik Dürüstlük

ÜYZ araçlarının akademik çalışmalarda kullanımı, en önde gelen etik ikilemlerden biri olarak intihal ve akademik dürüstlük sorununu gündeme getirmektedir. Katılımcılar, yapay zekâ desteğinin akademik üretimde sağladığı kolaylıklara rağmen, özgünlükten ödün vererek etik ihlallere yol açabileceğinden endişe duymaktadır. Literatürde de benzer şekilde, öğrencilerin ÜYZ kullanırken bir yandan akademik başarı elde etmeye çalışıp bir yandan da etik ilkelere bağlı kalma konusunda

sıkıştıkları vurgulanmıştır. Örneğin Pramjeeth ve Ramgovind (2024), öğrencilerin bu araçları kullanırken yardımcı bir araç mı yoksa gizli bir yazar mı kullandıklarına karar vermekte zorlandıklarını belirtmektedir. Üstelik pek çok üniversitede henüz ÜYZ kullanımına dair net politikaların bulunmaması bu ikilemi derinleştirmekte, öğrencilerin etik sınırları kendi değer yargılarına göre belirlemek zorunda kalmasına yol açmaktadır.

Bu çalışma kapsamında birden çok katılımcı, ÜYZ kullanımının intihal riskini artırdığını belirtmiştir. Katılımcılar, yapay zekâ tarafından üretilen metinleri doğrudan kullanmanın veya kaynakları sorgulamadan almanın farkında olmadan akademik sahtekârlığa düşmeye neden olabileceğini ifade etmiştir. Chan ve Hu (2023) da yükseköğretim öğrencilerinin ÜYZ araçlarına dair en büyük kaygılarından birinin akademik sahtekârlık olduğunu raporlamıştır. Bir katılımcı, ÜYZ araçlarının yaygınlaşmasından sonra dergiye gönderilen makale sayısının anlamlı derecede arttığını ancak bu makalelerin birçoğunda uydurma bilgiler ve var olmayan kaynaklar bulunduğunu belirtmiştir. Bu durum, yapay zekâ desteğiyle yazılan çalışmaların içerik ve kaynak güvenirliği açısından ciddi sorunlar barındırabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, Gregory ve Narang (2024) da bazı öğrencilerin ÜYZ'yi öğrenme süreci yerine işi kolaylaştıran bir kısa yol olarak gördüğünü, bunun eğitimin temel hedefleriyle çeliştiğini vurgulamıştır. Bu perspektiften bakıldığında, ÜYZ'nin ölçüsüz veya denetimsiz kullanımının öğrencileri akademik sorumluluklarından uzaklaştırarak etik ihlalleri tetikleyebileceği anlaşılmaktadır.

ÜYZ kullanımının getirdiği bir diğer tartışma ise yazarlık sorunudur. Katılımcılar, yapay zekâ araçlarının çıktılarını sahiplenme meselesinin akademide gündeme geldiğini, hatta bu araçların çalışmalara da yazar olarak eklenmesinin tartışma konusu olduğunu belirtmiştir. Böylesi bir etik sorunla karşılaşmamak için ÜYZ'den yalnızca teknik düzeyde destek aldığını, yani aracı bir ortak yazar konumuna getirecek ölçüde kullanmaktan kaçındığını ifade etmiştir. Bu yaklaşım, öğrencilerin ÜYZ'den yararlanırken kendi özgün katkıları ile yapay zekânın sağladığı desteği ayırt etmeye çalıştığını göstermektedir. Öte yandan, kimi öğrenciler etik kaygılar nedeniyle ÜYZ kullanımından tamamen kaçınma yolunu seçmektedir. Katılımcılar, günlük yaşantısında ÜYZ'yi kullanmasına karşın akademik çalışmalarında araca "gözü kapalı güvenemediği" için uzak durduğunu aktarmıştır. Benzer şekilde başka bir katılımcı da ÜYZ'ye yönelik etik ikilemleri nedeniyle aracı kullanmayı reddettiğini, ancak bu tutumunun onu ÜYZ kullanan akranlarına kıyasla akademik üretkenlik açısından geri düşürdüğünü dile getirmiştir. Dolayısıyla öğrenciler, intihal endişesiyle ÜYZ'den uzak durup etik kalma ile aracı kullanıp rekabette geri kalmama arasında zorlayıcı bir denge kurmaya çalışmaktadır.

Veri Gizliliği ve Mahremiyet

ÜYZ araçlarını kullanırken paylaşılan verilerin gizliliği, katılımcıların dile getirdiği temel etik risklerden bir diğeridir. Bazı öğrenciler, araştırmalarındaki ham verileri veya katılımcı bilgilerini ÜYZ tabanlı araçlara yüklerken bu verilerin mahremiyetinden endişe duymuş ve kimlik ifşa edebilecek hiçbir veriyi sisteme girmemeye özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin katılımcılar, ÜYZ'ye sağlanan içeriklerin bu araçları işleten şirketler tarafından ticari amaçlarla ya da güvenlik gerekçeleriyle üçüncü taraflarla paylaşılabileceği kaygısını açıkça dile getirmiştir. Bireysel düzeydeki bu kaygılar, ÜYZ kullanımının sistemik bir gizlilik riski taşıdığına işaret etmektedir. Benzer şekilde, Deng ve Joshi (2024) de üretken yapay zekânın öğrenci mahremiyeti açısından riskler barındırdığını vurgulamıştır.

Katılımcılar benzer bir biçimde, ÜYZ aracılığıyla yapılan dil düzeltme işlemlerinde çalışmayı yayımlanmadan önce harici bir sunucuya yüklemenin potansiyel tehlikesine dikkat çekmiştir. Bir makale taslağını dergiye göndermeden önce ÜYZ destekli bir araçla düzelttiğimizde aslında makaleyi başka bir platforma da göndermiş olduğumuzu; olası bir veri sızıntısı veya izinsiz paylaşım durumunda da eser üzerinde ciddi hak ihlalleri ve güven sorunları yaşanabileceğini belirtmiştir. Bu bulgular, ÜYZ

araçlarını kullanırken hem araştırmacının hem de araştırma verilerinin gizliliğinin korunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bilgi Doğruluğu ve Güvenilirliği

ÜYZ araçlarının çıktılarının doğruluğu ve güvenilirliği de katılımcılar için önemli bir endişe kaynağıdır. Katılımcılar, yapay zekâ tarafından üretilen bilgilerin her zaman güvenilir olmayabileceğini, hatta bazen gerçek dışı veya hatalı içerikler sunabildiğini bizzat deneyimlemişlerdir. ÜYZ kullanırken modelin zaman zaman kaynak metinde olmayan bilgileri sanki varmış gibi ürettiğini belirtmiş; çok fazla yönlendirme verildiğinde modelin olmayan verileri uydurarak yanıltıcı çıktılar oluşturabildiğini ifade etmiştir. Chan ve Hu (2023) çalışmasında da öğrencilerin ÜYZ kullanımında bilgi doğruluğu konusundaki kaygılarının başı çektiği raporlanmıştır. Benzer şekilde Deng ve Joshi (2024), yapay zekânın önyargılı veya hatalı içerik üretebilmesinin bilgi güvenilirliğini tehdit ettiğine dikkat çekmektedir.

Bu nedenle katılımcılar, ÜYZ çıktılarının doğrudan doğru kabul edilmemesi, mutlaka teyit ve kontrol sürecinden geçirilerek kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Birçok katılımcı, yapay zekânın sunduğu bilgiyi başka kaynaklarla doğrulamadan kullanmanın riskli olduğunu belirtmiş; hatta bu araçlardan çıkan metinlerin ikinci bir yapay zekâ aracı veya uzman görüşü ile kontrol edilmesini bir çözüm yolu olarak dile getirmiştir. Katılımcılar, ÜYZ'nin zaman zaman olmayan yayınları varmış gibi gösterdiğini, ancak alanında yetkin araştırmacılar için bunun büyük bir sorun olmadığını, zira konuya hâkim olanların bu tür hataları kolaylıkla fark edebildiğini ifade etmiştir. Kullanıcıların sorgulamadan ÜYZ çıktısına güvenmeye meyilli olması halinde sistemin hatalarını pekiştirebileceğine dikkat çekmiştir. Hataların tespiti durumunda kullanıcı geri bildirim verdiğinde modelin cevabını düzeltebildiğini belirterek, eleştirel geri bildirimin önemini belirtmişlerdir. Dolayısıyla ÜYZ kaynaklı bilgi yanlışları akademik çalışmalarda ciddi bir risk oluşturmakta ve öğrenciler bu riski azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirmektedir.

Üretken Yapay Zekânın Sunduğu Fırsatlar

ÜYZ araçları, bilinçli ve dengeli kullanıldığında lisansüstü öğrencilerin akademik çalışmalarına önemli fırsatlar ve kolaylıklar sunabilmektedir. Katılımcılar, ÜYZ sayesinde daha verimli çalışabildiklerini ve zamandan tasarruf ettiklerini sıkça vurgulamışlardır. Örneğin, ÜYZ'nin özellikle çalışma başlangıcında ufuk açıcı fikirler sağlayarak ve uzun zaman alacak işleri hızlandırarak kendisine ciddi zaman kazancı sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde, ÜYZ araçlarını kaynakça düzenleme gibi zahmetli işlerde kendisine yardımcı olan kişisel bir asistan gibi gördüğünü ifade etmektedir. Reiter ve arkadaşları (2025), yapay zekâ araçlarının yükseköğretimde öğrencilerin zaman ve mekân sınırlılıklarını aşarak daha fazla öğrenme fırsatına erişmesini sağladığını raporlamıştır. Yüksek akademik iş yükü altındaki öğrenciler için ÜYZ, işleri kolaylaştıran bir rol oynayarak zaman baskısıyla başa çıkmaya da yardımcı olmaktadır.

ÜYZ araçlarının bir diğer önemli faydası, dil engellerini aşma ve akademik yazım becerilerini destekleme konularındaki katkılarıdır. Katılımcılar, bu araçları makalelerini farklı bir dile çevirmekte, metinlerini dilbilgisi ve üslup açısından iyileştirmekte ve yabancı dildeki kaynakları anlamakta etkili bulduklarını dile getirmişlerdir. Örneğin katılımcılar, ÜYZ tabanlı bir çeviri aracının bazı dil konularında insandan daha başarılı olabildiğini düşündüğünü söyleyerek dil desteği açısından yapay zekâyı teşvik edici bulduğunu belirtmiştir. Literatürde de Luckin ve Holmes (2016), yapay zekâ araçlarının öğrencilere anında geri bildirim sağlama, akademik yazım süreçlerini iyileştirme ve kişiselleştirilmiş öğrenme materyalleri oluşturma gibi açılardan potansiyel taşıdığını ifade etmektedir. Bu çalışmanın katılımcıları da zaman zaman ÜYZ'yi bir fikir üretme ve içerik oluşturma aracı olarak gördüklerini aktarmıştır. ÜYZ denilince akla metin, görsel veya ses üretebilme imkânlarının geldiğini

ve hatta literatür tarama süreçlerinde dahi bu araçlardan yararlanabildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla ÜYZ araçları, öğrencilerin yaratıcı düşünme süreçlerine katkı sunma, karmaşık bilgileri daha anlaşılır kılma ve yabancı dildeki kaynaklara erişimde köprü olma gibi değerli fırsatlar sağlamaktadır.

Üretken Yapay Zekânın Beraberinde Getirdiği Tehditler

Başka bir yaklaşımla ÜYZ araçlarının aşırı veya bilinçsiz kullanımı, öğrenciler için çeşitli tehditler oluşturmaktadır. Bu tehditlerin başında, öğrencilerde zihinsel tembellik gelişmesi ve araca aşırı bağımlılık riski gelmektedir. Yapay zekâ kullanımının, insanın zihinsel emeğine duyulan ihtiyacı azaltmaya başladığını belirterek yoğun ÜYZ kullanımının bilişsel tembelliğe sebep olabileceğini vurgulanmıştır. Fan ve diğerleri (2024), öğrenme motivasyonu ve bilişsel süreçler üzerine yaptıkları çalışmada, ChatGPT kullanımı öğrenme sonuçlarını olumlu artırsa da öğrencilerde üstbilişsel tembellik görüldüğünü belirtmişlerdir. Yani öğrenciler, düşünme sürecini yapay zekâya devrederken kendi zihinsel katkılarını azaltmaktadır. Benzer şekilde literatürde de ÜYZ araçlarını sık kullanan öğrencilerin, nadiren kullananlara göre akademik görevleri daha sık erteledikleri ve daha fazla hafıza sorunları bildirdikleri ortaya konmuştur (Swargiary, 2024). Bu bulgu, tüm süreçleri yapay zekâya yaptırmanın öğrenme alışkanlıkları üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedir. Katılımcılar kendi deneyiminde, akademik yazım sırasında neredeyse her zaman bir yapay zekâ aracını kullandığını ve bunun adeta alışkanlık hâline gelebildiğini dile getirmiştir. Böyle bir aşırı güven ve bağımlılık, öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişimini olumsuz etkileme potansiyeline sahip olduğu görülebilir.

Bir diğer tehdit, ÜYZ'nin akademik sorumluluk ve dürüstlük anlayışını olumsuz etkileme riskidir. ÜYZ araçları, öğrencilerin ödevlerini veya sınav sorularını emek harcamadan tamamlamalarını mümkün kılarak kendi emekleriyle öğrenme ve üretme süreçlerini atlama tehlikesini doğurmaktadır. ÜYZ araçlarıyla yapılan ödevler, öğrencilerin emek ve öğrenme sürecinden kaçmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum yapay zekâ destekli intihal olarak adlandırılmaktadır (Chan, 2024). Örneğin Chan (2024) tarafından yapılan bir çalışmada, lisans ve lisansüstü öğrenciler arasında bu eğilim yaygın bulunmuş ve doğrudan üretilen içeriklerinde net kalitesizlik ve memnuniyetsizlik gözlemlenmiştir. Katılımcılar, bazı lisansüstü öğrencilerin ödevlerini ÜYZ aracılığıyla çok kolay bir şekilde hazırlayabildiklerini, bu yüzden eğiticilerin artık daha titiz intihal denetimleri yapmak zorunda kalacağını belirtmiştir. Eğer öğrenciler akademik çalışmaları tamamen yapay zekâya yaptırma yoluna giderse, bu durum akademik çıktılara duyulan güveni olumsuz etkileyeceği tahmin edilebilir. Katılımcıların gözlemlerine göre yapay zekâ araçlarının ortaya çıkmasından sonra dergilere gelen makale sayısı dramatik biçimde artmış, ancak bu çalışmaların birçoğu uydurma bilgilerle dolu olduğundan yayın süreçlerinde ciddi etik sorunlar yaratmıştır. Bu tablo, özgün akademik katkının değerini düşürebileceği gibi dürüst çalışan araştırmacılar üzerinde de haksız bir rekabet baskısı oluşturabilir. Gerçekten de akademide rekabet ve daha fazla yayın baskısı, bazı araştırmacıları ÜYZ'den sınırsız destek almaya yöneltebilmekte ve etik dışı kullanımlar sonucunda işin tamamen ÜYZ'ye bırakıldığı durumlar ortaya çıkabilmektedir.

ÜYZ kullanımının yaygınlaşması, akademik ortamda bir güven kaybı riskini de beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ çıktılarının hatalı olma ihtimali, öğrencilerin bu araçlara duyduğu güveni azaltmaktadır. Katılımcılar, akademik çalışmalarında ÜYZ'ye tam olarak güvenemediği için onu kullanmaktan kaçındığını ifade etmiştir. Diğer yandan, bazı öğrencilerin ÜYZ desteğiyle olağanüstü bir hızda yayın ve ürün ortaya koyabilmesi, bu araçları kullanmayanlar açısından bir dezavantaj ve güvensizlik hissi yaratmaktadır. Etik sebeplerle ÜYZ'den uzak durulduğunda aynı düzeydeki akranlarının kendisinden daha fazla makale ürettiğini görerek bu durumun onu akademik yarışta geri kaldığı ifade edilmektedir. Bu tablo, özgün akademik katkının değerini düşürebileceği gibi dürüst çalışan araştırmacılar üzerinde de haksız bir rekabet baskısı oluşturabilir. Akademik sisteme duyulan güven azalabilir ve bilgiler gerçeklikten uzaklaştıkça, sahtecilik yaygınlaşabileceğine işaret etmektedir

(Skulmowski & Engel-Hermann, 2025). Dolayısıyla ÜYZ, bir yandan işleri hızlandırıp kolaylaştırırken diğer yandan da adil rekabet ve güven duygusu üzerinde olumsuz bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Sonuç olarak, ÜYZ'nin sunduğu imkânlar yanlış ve etik dışı kullanıldığında, akademik etik kültüründe erozyona yol açabilecek ciddi tehditler ortaya çıkabilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada, eğitim bilimleri alanında öğrenim görmekte olan lisansüstü öğrencilerin ÜYZ'yi nasıl anlamlandırdıkları ve ÜYZ kullanımına ilişkin akademik topluluğun tepkisini nasıl yorumladıkları incelenmiştir. Bu çalışmada ayrıca, kendi akademik üretim süreçlerinde ÜYZ'den nasıl faydalandıkları, ÜYZ'yi kullanırken hangi güçlüklerle karşılaştıkları, kendilerinde etik ikilem meydana getiren durumların neler olduğu ve bu etik ikilemlerle baş etmede nasıl bir yol izledikleri araştırılmıştır.

Bu kapsamda, lisansüstü öğrenciler ÜYZ'yi ağırlıklı olarak hayatı kolaylaştıran bir araç ve kişisel asistan olarak görmüşler, kendilerine zengin öğrenme deneyimleri sunan bir bilgi kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. Araştırma, akademik çevrelerinin ÜYZ'ye ilişkin tepkilerinin genel olarak olumlu olduğunu, buna karşın bu teknolojilere yönelik kuşkucu, temkinli veya değişime direnç yönünde tepkilerin de olduğunu göstermiştir. Genç araştırmacıların ÜYZ'ye olan yaklaşımları kıdemli araştırmacılara kıyasla daha olumlu bulunmuştur. Araştırma, ÜYZ'nin literatür tarama, ana hat belirleme, ilgili kaynaklara ulaşma, akademik yazımı daha etkili hale getirme, çeviri yapma, zamanı etkili kullanma, dil ve anlatım eksikliklerinin giderilmesi gibi yönlerle lisansüstü öğrencilere katkı sağladığını göstermiştir. Bu katkılara karşın, bu araçların bilişsel becerileri zayıflatma, her şeyi ÜYZ'den beklemek gibi kolaycılığa teşvik etme, ÜYZ araçlarına bağımlı hale getirme ve akademik eserlerde intihale neden olma gibi sorunları da beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Bu araştırma, ÜYZ ile üretilen içeriklerin güvenirliğinden kuşku duyma, katılımcı gizliliğine riayet etme ve ÜYZ araçlarına yazarlık hakkı verme gibi durumların lisansüstü öğrenimlerine devam eden öğrencilerde etik ikilem meydana getirdiğini göstermiştir. Araştırma, ÜYZ'nin meydana getirdiği etik ikilemlerin üstesinden gelebilmek için, bu araçların akademik üretim süreçlerinde nasıl kullanıldığının açıkça belirtilmesi, bu araçlarla üretilen içeriklerin doğruluğunun teyit edilmesi ve kişisel güvenirliği sağlayacak şekilde ÜYZ ile veri paylaşımının sınırlandırılması gerektiğini ortaya koymuştur.

İlgili alanyazına ve uygulamaya önemli katkı sağladığı düşünülen bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle eğitim bilimleri alanındaki lisansüstü öğrencilerle yürütülen bu çalışma, danışman, ders veren öğretim elemanı gibi diğer akademik topluluk üyelerine uygulanarak eğitim bilimleri alanında ÜYZ'ye ilişkin farklı bakış açılarının geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

Elde edilen sonuçlar çerçevesinde lisansüstü öğrencilerin ve onlara etki eden akademik topluluğun akademik üretim süreçlerinde ÜYZ araçları ve kullanımı konusunda bilgi, beceri ve farkındalıklarının artırılmasına yönelik uygulamalı eğitimler düzenlenebilir

Etik Onay

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Etik Kurul Komisyonunun 13.05.2025 tarih ve 08 sayılı toplantısında değerlendirilmiş olup, araştırma için gerekli etik kurul izni alınmıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERANSLAR

Abbas, M., Jam, F. A., & Khan, T. I. (2024). Is it harmful or helpful? Examining the causes and consequences of generative AI usage among university students. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 21*(1), 1–22. https://doi.org/10.1186/s41239-024-00444-7

Banh, L., & Strobel, G. (2023). Generative artificial intelligence. *Electronic Markets, 33*(1), 63. https://doi.org/10.1007/s12525-023-00680-1

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101.

Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., ... & Amodei, D. (2020). Language models are few-shot learners. *Advances in Neural Information Processing Systems*, *33*, 1877-1901.

Castelvecchi, D. (2016). Can we open the black box of AI? *Nature, 538*(7623), 20–23. https://doi.org/10.1038/538020a

Chan, C. K. Y. (2024). Students' perceptions of 'AI-giarism': Investigating changes in understandings of academic misconduct. Education and Information Technologies(30), 8087–8108.

Chan, C. K. Y., & Hu, W. (2023). Students' voices on generative AI: Perceptions, benefits, and challenges in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 20*(43). https://doi.org/10.1186/s41239-023-00411-8

Chiu, T. K. (2024). Future research recommendations for transforming higher education with generative AI. *Computers and education: Artificial intelligence*, 6, 100197. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100197

Coyne, I. T. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries? *Journal of Advanced Nursing. 26*(3), 623-630.

Creswell, J. W. (1998). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions. Thousand Oaks, CA: Sage.

Cresswell, J. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*.Sage.

Cropley, A. J. (2002). *Qualitative research methods: A practice oriented introduction for students of psychology and education*. Zinātne.

Dabis, A., & Csáki, C. (2024). AI and ethics: Investigating the first policy responses of higher education institutions to the challenge of generative AI. *Humanities and Social Sciences Communications, 11*(1), 1-13. https://doi.org/10.1057/s41599-024-03526-z

Deng, X., & Joshi, K. D. (2024). Promoting ethical use of generative ai in education. *ACM SIGMIS Database: The DATABASE for Advances in Information Systems, 55*(3), 6-11. https://doi.org/10.1145/3685235.3685237

Fan, Y., Tang, L., Le, H., Shen, K., Tan, S., Zhao, Y., ... & Gašević, D. (2025). Beware of metacognitive laziness: Effects of generative artificial intelligence on learning motivation, processes, and performance. *British Journal of Educational Technology, 56*(2), 489-530. https://doi.org/10.1111/bjet.13544

Gregory, R. W., & Narang, S. (2024). AI for learning unleashed: Pioneering generative AI in education at the University of Miami. *Journal of Information Technology Teaching Cases*,

20438869241266258. https://doi.org/10.1177/20438869241266258

Haroud, S., & Saqri, N. (2025). Generative AI in higher education: Teachers' and students' perspectives on support, replacement, and digital literacy. *Education Sciences, 15*(4), 396. https://doi.org/10.3390/educsci15040396

Luckin, R., & Holmes, W. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.

Morse, J. M. (1994). "Designing funded qualitative research" In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research (pp. 220–235*). Thousand Oaks, CA: Sage.

Nikolopoulou, K. (2024). Generative artificial intelligence in higher education: Exploring ways of harnessing pedagogical practices with the assistance of ChatGPT. *International Journal of Changes in Education, 1*(2), 103-111. https://doi.org/10.47852/bonviewIJCE42022489

Ogunleye, B., Zakariyyah, K. I., Ajao, O., Olayinka, O., & Sharma, H. (2024). A systematic review of generative AI for teaching and learning practice. *Education Sciences, 14*(6), 636. https://doi.org/10.3390/educsci14060636

Pramjeeth, S., & Ramgovind, P. (2024). Generative Artificial Intelligence (AI) Tools in Higher Education: A Moral Compass for the Future?. *African Journal of Inter/Multidisciplinary Studies, 6*(1), 1-13. https://doi.org/10.51415/ajims.v6i1.1560

Reiter, L., Jörling, M., Fuchs, C., Working group 'Artificial Intelligence in Higher Education', & Böhm, R. (2025). Student (mis) use of generative AI tools for university-related tasks. *International Journal of Human–Computer Interaction*, 1-14. https://doi.org/10.1080/10447318.2025.2462083

Skulmowski, A., & Engel-Hermann, P. (2025). The ethics of erroneous AI-generated scientific figures. *Ethics and Information Technology, 27*(2), 31. https://doi.org/10.1007/s10676-025-09835-4

Sousa, A. E., & Cardoso, P. (2025). Use of generative AI by higher education students. *Electronics, 14*(7), 1258. https://doi.org/10.3390/electronics14071258

Swargiary, K. (2024). *The Impact of ChatGPT on Student Learning Outcomes: A Comparative Study of Cognitive Engagement, Procrastination, and Academic Performance*. GOOGLE.

Telli, S. G., & Aydın, S. (2025). Üniversitelerde Yapay Zekânın Kullanımı: Dönüşümler, Getiriler ve Geleceğe Hazırlık. *Journal of University Research, 8*(1), 139-148. https://doi.org/10.32329/uad.1609305

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

Yükseköğretim Bilgi Sistemi (2025). *Yükseköğretim Bilgi Sistemi*. https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education–where are the educators?. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16*, 39. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: One of the important tools recently used in postgraduate education is the Generative Artificial Intelligence (GAI). The transformative impact of early computers and the internet, learning management systems and mobile learning tools on human activities is nowadays realized through the use of GAI tools (Sousa & Cardoso, 2025). As in all areas of life, GAI has become a force that affects academic processes and directs the activities in this field. In higher education, it is evident that GAI holds a significant place in the graduate programs pursued by instructors. Instructors often engage in graduate studies in various subfields of educational sciences to enhance student outcomes or support their professional development, and in doing so, they frequently utilize GAI tools to fulfill their academic responsibilities. However, considering the potential benefits and possible drawbacks of GAI, it can be argued that the use of these tools gives rise to certain ethical dilemmas. This study, which examines the ethical dilemmas experienced by graduate students in the field of educational sciences during their scholarly production, seeks to answer the following questions:

- How do graduate students in the field of educational sciences conceptualize GAI?
- How do they evaluate the attitudes of academic communities toward GAI within their programs?
- What are their thoughts and experiences regarding the opportunities/benefits and risks/challenges associated with the use of GAI tools in scholarly work?
- Considering the opportunities/benefits and risks/challenges posed by GAI tools in scholarly production, what kinds of ethical dilemmas do they encounter, and how do they navigate these dilemmas?

Method: This study, designed using the phenomenological pattern—one of the qualitative research methods—was conducted at a public university in Ankara, Turkey. Semi-structured interviews were carried out with a total of seven graduate students, including four doctoral and three master's students. The research data were analyzed using thematic analysis. Data were collected through a semi-structured interview form developed by the researchers. The interviews were conducted face-to-face and, with the participants' consent, were audio-recorded. The duration of the interviews ranged from 10 to 25 minutes, with an average interview length of 21 minutes. To enhance the reliability of the data analysis, inter-coder reliability was calculated. The most critical component for ensuring reliability in this study was the consensus reached between the researchers and coders (Creswell, 2013). In this context, the coding process was independently carried out by two coders, and the inter-coder agreement rate was calculated. For this calculation, the formula proposed by Miles and Huberman (1994) was used. The inter-coder reliability in this study was found to be .85. Since this value exceeds the threshold of .80, it indicates an acceptable level of reliability.

Findings: According to the results of the study, postgraduate students predominantly evaluated the use of GAI as a tool that makes life easier and as a source of knowledge that provides them with rich learning experiences. Although the participants found the reactions of their academic circles towards GAI to be generally positive, they also stated that there were some academics who exhibited cautious or resistant approaches towards these technologies. Some participants stated that the academic environment, which initially displayed a rigid attitude, evolved into a more moderate approach over time. Participants stated that they mostly used AI in technical areas such as abstract writing, bibliography editing, eliminating language and expression deficiencies, and translation. It was also emphasized that artificial intelligence offers researchers the opportunity to use time effectively. On the other hand, it was stated that these tools also bring problems such as weakening thinking skills and increasing the risk of plagiarism. Participants stated that the inability to be sure of the accuracy of the content produced by the GAI, the inability to fully ensure participant confidentiality, and whether the AI tools should be identified as the author caused ethical dilemmas for them. To overcome these ethical dilemmas, the participants stated that the use of GAIs should be clearly stated in the research processes, the accuracy of the content produced should be carefully checked, and personal information should not be shared directly with these tools. The results of the research are expected to contribute to the use of GAI in academic writing processes.

Discussion and Conclusion: Graduate students predominantly perceived Generative Artificial Intelligence (GAI) as a tool that facilitates daily life and functions as a personal assistant, while also valuing it as an information resource that offers enriched learning experiences. The study revealed that academic communities generally exhibit a positive attitude toward GAI; however, it also identified the presence of skeptical, cautious, or change-resistant perspectives. The findings indicated that younger researchers tend to have a more favorable view of GAI

compared to their more senior counterparts. The study demonstrated that GAI supports graduate students in various aspects, such as conducting literature reviews, developing outlines, accessing relevant sources, enhancing the effectiveness of academic writing, performing translations, using time efficiently, and improving linguistic and stylistic expression. Despite these benefits, the study also highlighted several concerns, including the potential weakening of cognitive skills, the promotion of reliance on GAI for convenience, the risk of developing dependency on such tools, and the possibility of plagiarism in academic work. Furthermore, the research showed that issues such as questioning the reliability of GAI-generated content, ensuring participant confidentiality, and assigning authorship to GenAI tools present ethical dilemmas for graduate students. To address these dilemmas, the study suggests that it is essential to explicitly disclose how GAI tools are used in academic production, verify the accuracy of GAI-generated content, and limit data sharing with GAI tools in a way that safeguards personal integrity and confidentiality.

Recommendation: While this study is considered to make significant contributions to the relevant literature and practice, it also has certain limitations. Primarily, as the research was conducted with graduate students in the field of educational sciences, future studies could extend its scope to include other members of the academic community—such as thesis advisors or course instructors—to offer diverse perspectives on the use of Generative Artificial Intelligence (GAI) in the field of educational sciences. Based on the findings, it is recommended that practical training sessions be organized to enhance the knowledge, skills, and awareness of graduate students and the academic communities that influence them regarding the use of GAI tools in academic production processes.